

leven diende 'harmonisch' opgebouwd te worden; kerkgenootschappen mochten zich niet 'in politieke strijd- of partijformaties mengen'; de omroepverenigingen moesten opgeheven worden. 'Het is niet zó', aldus Bouman,

'dat wij het oude willen afbreken. Het oude is grotendeels stukgeslagen – wij hebben de keus tussen een doelloos rondtasten op de puinhopen of een moedig voorwaarts gaan . . . Alleen van hervormingen waarbij verband wordt gelegd tussen de verschillende gebieden van het leven, m.a.w. van hervormingen die totaal (niet totalitair) zijn, mogen wij Heil verwachten.'¹

Boumans program bleef binnenskamers. Veel meer aandacht trok de brochure *Op de grens van twee werelden* die Colijn begin juli publiceerde – meer aandacht vooral door de persoon van de schrijver, nog steeds een man van groot gezag in anti-revolutionaire kring en ver daarbuiten.

Frankrijks nederlaag had Colijn diep getroffen. Begin juni had hij nog gehoopt dat de Fransen, ook als Parijs verloren zou gaan, een hechte verdedigingslinie zouden kunnen opbouwen. In de nacht na Frankrijks capitulatie kreeg hij hartkrampen. Drie dagen later schreef hij het 'woord vooraf' voor zijn brochure. 'Onder al de verwarring van deze dagen klinkt', zo stond daarin te lezen, 'één geluid met steeds toenemende kracht: *er moet iets gedaan worden!* Er moet meer saamhorigheid zijn! Ook wordt de stem van het overweldigend grootste deel van het Nederlandse volk' (door het zwijgen van de pers) 'niet of nauwelijks gehoord! Eén moet daarmee beginnen' – en Colijn stak van wal.

Veruit de belangrijkste (en deprimerendste) conclusie die hij in zijn geschrift poneerde, was dat, 'naar de mens' gesproken, 'een *nederlaag* van Duitsland niet langer binnen de grens der mogelijkheden mag worden gerekend'; dat stond er, in verschillende bewoordingen, viermaal in. Van de ontwikkeling der internationale politiek tussen de twee wereldoorlogen schetste hij een beeld dat op allerlei punten nauw bij de Duitse propaganda aansloot; over het vooroorlogse Nederland brak hij de staf: 'de zo hoog geprezen en zelfs vereerde democratie' was in 'verval' geraakt, in Nederland was zij 'uitgeleefd'; bij 'sommige volksgroepen' was 'een soort *plundergeest* richtsnoer (geworden) bij het beheer der publieke financiën' – met al die misstanden moest gebroken worden indien men het 'nationaal volksbestaan' als gevolg van 'een vredesverdrag' weer 'ongerept' terugkreeg; Colijn sprak zelfs van 'onafhankelijkheid' maar die beperkte hij al door de veronderstelling te uiten dat Nederland na de oorlog geen eigen buitenlandse politiek

¹ Aangehaald in Bruna: 'De Nederlandse Unie', p. 50–52.